

اتخاذ رویکرد واقع‌گرایی انتقادی برای تصویرپردازی از آینده، بر اساس مختصات حکومت عدل مهدوی علیه السلام

علی اصغر پورعزت^۱ - غلامرضا گودرزی^۲ - محمدمهدی ذوالفقارزاده^۳ - موناپارسا^۴

چکیده

«آینده‌پژوهی»، به عنوان علم مطالعه آینده، به شناخت آینده‌های «ممکن»، «محتمل» و «مطلوب» جامعه می‌پردازد. «تصویرپردازی» را نیز می‌توان هنر شکل دادن به آینده تلقی کرد؛ پردازش تصویری که آینده را به سوی وضع مطلوب، بر اساس دغدغه‌های آرمان‌شهر موعود هویت‌یافته میان امت، با ترسیم آرمان‌های گذشته، حال و آینده سوق می‌دهد. این بحث در اسلام از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. براساس باورهای شیعه، آینده‌سازی در ظهور امام منتظر، پاسخی روشن و جامع به پرسش‌های فطری و بنیادین بشر در خصوص زندگی مطلوب و آرمانی آینده است. در این سمت و سو تصویرپردازی را می‌توان تلاشی خلاقانه دانست برای تجسم و ساخت هدفمند با تکیه بر واقعیات بیرونی و ارزش‌های موجود در تمدن جامعه که هدف اصلی آن، ساخت وضعیتی مطلوب، برای ایجاد عزم ملی و امید حرکت به سوی شهر «عدل مهدوی» در پرتو سنت «عدل محمدی» و حکومت «عدل علوی» است. پژوهش حاضر، با استفاده از نظریه «واقع‌گرایی انتقادی»، در قالب گام‌های تصویرپردازی به بررسی آیات و روایات متبوع پرداخته و سپس به طراحی تصویر آینده مختصات حکومت عدل مهدوی علیه السلام در سه حوزه اداری - مدیریتی، سیاسی - اقتصادی و فرهنگی - اجتماعی می‌پردازد.

واژگان کلیدی: آینده‌پژوهی، واقع‌گرایی انتقادی، تصویرپردازی، حکومت عدل

مهدوی علیه السلام

1. pourezat@ut.ac.ir

2. Rgoodarzi21@hotmail.com

3. zolfaghar@ut.ac.ir

4. monaparsa@ut.ac.ir

۱. استاد دانشگاه تهران؛

۲. دانشیار دانشگاه امام صادق علیه السلام؛

۳. استادیار دانشگاه تهران؛

۴. دانشجوی دکتری آینده‌پژوهی دانشگاه تهران (نویسنده مسئول)؛

در طول تاریخ، افراد متعددی برای پیش‌بینی آینده تلاش کرده و بسیاری نیز درصدد ساختن آن، به تصویرپردازی پرداخته‌اند. اقدام تصویرپردازان، خواسته یا ناخواسته واقعیت-آفرین بوده و بر ساخت واقعیت آینده اثرگذار بوده است. هدف گروه‌های مرجع تصویرپردازی از آینده، گاهی هدف‌ها، گاهی ایدئولوژی‌ها، گاهی دانسته‌ها، گاهی توهم‌ها و گاهی ایده‌های خارجی کشورها بوده است. براین اساس، می‌توان از انواع تصویرپردازی‌های انجام شده از آینده دسته‌بندی‌های گوناگونی ارائه کرد. از اندیشه‌های مبهم و اسرارآمیز نوستراداموس گرفته تا گرایش‌های ایدئولوژیک مارکسیست‌ها، کاپیتالیست‌ها و لیبرال دموکرات‌ها. در این بین رویکردهای دینی نیز قابل تأمل است؛ هر چند این رویکردها کم‌تر مورد بررسی و توجه قرار گرفته و به ویژه در مقوله، نگاه دین اسلام، کم‌تر مطالعه علمی شده است؛ درحالی که این دین، از سرشت و جوهر آینده‌نگرانه‌ای برخوردار است؛ حتی تأکید می‌شود که انسان دین‌دار و دارای تربیت دینی، باید آینده‌نگر باشد و تصویرپردازی که به منزله ترسیم تصویری مطلوب و یا نامطلوب از آینده مورد نظر قرار می‌گیرد اعم از این که بر مبنای نگرش آینده‌نگر بشری باشد و یا بر اساس سنت‌ها و علم الهی (گودرزی، ۱۳۸۴: ص ۹۴)؛ در همه ادیان، آینده‌شناسی از جایگاه خاصی برخوردار است. معمولاً هر آیین و مذهبی، آینده‌هایی روشن برای پیروانش ترسیم می‌کند و امکان خوشبختی در آن را به ایشان وعده می‌دهد. پیروان ادیان تلاش می‌کنند به آینده‌ای برسند که دلخواه آن‌هاست آینده‌ای که در قرآن و سنت اهل بیت علیهم‌السلام به شیعیان وعده داده شده است که در جامعه مهدوی متجلی می‌شود (کارگر، ۱۳۸۹: ص ۱۳۹). رویکرد تصویرپردازانه از آینده، می‌تواند با روایات مرتبط با مهدویت سازگاری و پیوند عمیقی داشته باشد؛ به منظور تحقق جامعه پایدار و ایجاد رفاه بشر که یکی از اهداف بنیادین انسان‌ها است. هوپلی^۱ به نقل از ادوارد کورنیش^۲، موسس «انجمن جهانی آینده»، به اهداف مهم آینده‌پژوهی اشاره می‌کند: ترسیم فضایی که در آن، انسان‌ها به‌خوبی تغذیه می‌شوند، لباس‌های فاخر می‌پوشند، از امکانات تحصیلی خوبی برخوردارند و محیط زندگی‌شان سرشار از امنیت و رفاه اجتماعی است (هوپلی، ۱۹۹۵: ص ۱۱۲). این امر به ادیان

1. Hoyle
2. Edward Cornish

محدود نمی‌شود، بلکه در فضای علمی نیز مورد تاکید بوده است. دیتور براین باور است که آینده، از برهم‌کنش یا تعامل چهار مولفه‌ی «رویداد»، «روند»، «کنش» و «تصویر» شکل می‌گیرد. به اعتقاد او و دیگر آینده‌پژوهان برجسته، دو مولفه آخر، با یکدیگر ارتباط نزدیکی دارند؛ زیرا مردم اقدامات خود را بر مبنای تصاویری که از آینده دارند؛ انجام می‌دهند. در ادامه این ادعا مطرح می‌شود که یکی از ماموریت‌های آینده‌پژوهی، آن است که به مردم کمک کند تصویرها و اقدامات خود را از محدوده کوشش‌های منفعلانه فراتر برند (دیتور: ۱۹۹۶: ص ۴۵۳). به همین دلیل، آینده‌پژوهی را «دانش اقدام»^۱ نامیده‌اند؛ دانشی که متضمن اقدام یا کنش آگاه و پیش‌دستانه، به منظور مدیریت عاملانه و فاعلانه بر آینده است.

با توجه به مسئولیت‌ها و اهداف رشته آینده‌پژوهی و اهمیت تصویرپردازی از آینده در پرتو مختصات شهر عدل مهدوی علیه السلام، سؤال اصلی پژوهش حاضر، چگونگی تبیین و ترسیم تصویری از مختصات آینده شهر عدل مهدوی بر پایه آیات و روایات است. در همین جهت پژوهش حاضر شامل گزیده‌ای از آموزه‌های قرآنی و روایی در خصوص مفهوم مستقیم یا غیر مستقیم با آینده‌اندیشی و مشتقات آن تصویرپردازی از آینده، شهر عدل و آرمانی برخاسته از آموزه‌ها و سنت‌های الهی است، و با بررسی در آیات و روایات، در سه حوزه اداری-مدیریتی، سیاسی-مالی و فرهنگی-اجتماعی به بیان مختصات حکومت عدل مهدوی می‌پردازد. به این منظور، با استفاده از روش تصویرپردازی و طراحی گام‌های روش تصویرپردازی و بهره‌گیری از دیدگاه خبرگان در امتداد گام‌های تصویرپردازی، به ارائه تصویر بصیرت‌بخش از مختصات حکومت عدل مهدوی علیه السلام می‌پردازیم.

تصویرپردازی بر ساخته از رویکرد واقع‌گرایی انتقادی

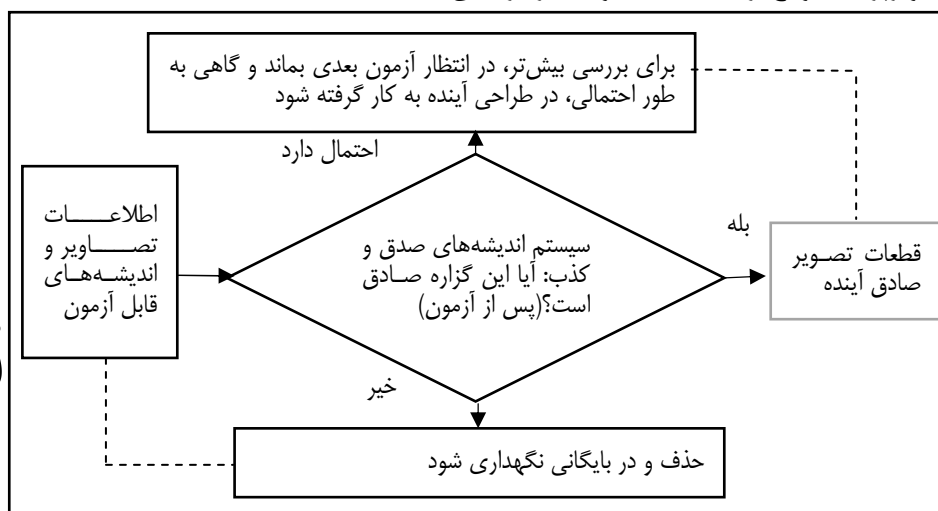
آن‌چه امروز در جامعه انجام می‌شود، واقعیت‌های فردای جامعه را می‌سازد. بنابراین، سرنوشت آیندگان را به شدت تحت‌تأثیر قرار می‌دهد (پورعزت، ۱۳۸۹: ص ۱۱). مفهوم تصویر آینده، ایده‌ای شکل‌دهنده ساختار رو به رشد، انتظارات، پیش‌بینی‌ها، بیم‌ها و امیدها را دربردارد؛ ضمن این‌که به منزله مقوله‌ای نظری، دال بر این باور است که تصویرهای آینده، به شکل‌گیری اقدام‌های تاریخی افراد کمک کرده‌اند (بل، ۲۰۰۴: ص ۱۷۶). از دید آینده-

پژوهانه، منظور از تصویر به شکلی ساده، «تصویری کلامی» است؛ مانند تصویر عکسبرداری. در تصویر کلامی، جنبه خاصی از جهان در معرض دید قرار می‌گیرد و جنبه‌های دیگر آن حذف می‌شوند. تصویر، گزاره‌ای مستدل نیست، بلکه به وجوهی مهم از پدیده اشاره می‌کند یا از آن خبر می‌دهد. هر تصویر، بخش قابل ملاحظه‌ای از تفسیر را به دوش خود خواننده و تحلیل‌گر می‌گذارد (پورعزت، ۱۳۸۷، ص ۱۰۹). نقش و اهمیت تصویر در ساخت آینده، مستلزم اتخاذ راهبرد ویژه‌ای است که بتواند عناصر را با خود هم‌نوا سازد. تحقق این مهم، مستلزم تصویرپردازی از آینده است؛ بدین صورت که با ایجاد بصیرتی درباره آینده، تصویری حقیقی از آینده مطلوب (یا آینده محتمل) ارائه، یا بینشی طراحی شده از وضع مطلوب ترویج کند تا چشم‌اندازی القایی به آینده تحمیل شود (همان، ۱۳۸۲: ص ۵۲). تأکید بر تأثیر تصویر، از سوی نظریه‌پردازان پساساختارگرا نیز مطرح شده است (دردریان، ۲۰۰۹). تصویرپردازی اغلب در جهت القای معنا و مفهومی خاص درباره آینده انجام می‌شود. این پژوهش با استفاده از روش تصویرپردازی، سعی می‌کند تصویری از مختصات عصری که ادیان گوناگون، از آن به منزله آینده روشن و مطلوب، برای عموم و گاهی به منزله یک حکومت جهانی (حکومت عدل مهدوی عج) یاد کرده‌اند؛ ترسیم کند.

این رویکرد، مقوم تمایل به ساخت واقعیت اجتماعی آینده (pourezzat, 2010)؛ (رضائیان و پورعزت، ۱۳۹۸)، در روالی منطقی و اطلاع‌پذیر است. بن‌مایه این بحث، تأکید بر خردمندی برای آینده‌سازی فعال است. این رویکرد، باورهای موجه و قابل اعتماد را مبنا قرار می‌دهد و روند ساخت واقعیت آینده را در پرتو گفتمان غالب رصد و با نگاه خردمندانه، انحراف‌های احتمالی را گوشزد می‌کند. «واقع‌گرایی انتقادی»، عنوان رویکردی در فلسفه علم است که متأثر از آرای نویسندگان انگلیسی زبان، چون رامهره، مری‌هسه و روی‌بسکار، در دهه ۱۹۷۰ میلادی بوده، در بحث از ماهیت علم طبیعی و موضوع مطالعه آن، توسعه یافته و با کوشش‌های فکری افرادی چون راسل‌کیت، اندروسایر، جان‌اوری، تدبتون، به‌منزله رویکردی روش‌شناختی، وارد علوم اجتماعی شده است (مولکی، ۱۳۸۹: ص ۴۴). «رنالیسم» (واقع‌گرایی)، به‌طور کلی دیدگاهی است که وجود عالم مستقل از ما را می‌پذیرد و قائل است که عالم خارج، مستقل از معرفت بشری وجود دارد و «معرفت»، توصیفی از آن است و ما دست‌کم از برخی وجوه، به این عالم معرفت داریم. بنابراین، «معرفت»، تصویری از عالم واقع

است (قائمی‌نیا، ۱۳۸۲: ص ۲۷). می‌توان گفت که واقع‌گرایان انتقادی، چنین نتیجه می‌گیرند که تحصیل معرفت فرضی و حسی، امکان‌پذیر است. از نگاه آن‌ها، گرچه نمی‌توان برای صدق گزاره‌ها دلیل موجهی ارائه کرد؛ می‌توان معقول بودن اعتقاد به صدق گزاره‌ای خاص را توجیه کرد. فهم واقعیت ارزشمند است؛ به‌ویژه از آن حیث که اطلاعات قابل اعتمادی دربردارد. اما چگونه می‌توان از صحت و اعتبار گزاره‌های صادق درباره واقعیت آینده مطمئن شد؟ شاید بهترین راه‌حل آن باشد که گزاره‌های مورد استفاده در شکل‌دهی به تصویر آینده، به‌طور مستمر در معرض انتقاد باشد. بدین ترتیب، نقد مستمر، موجب بازبینی سیستم تصویرپردازی و اصلاح آن می‌شود. گزاره‌های صادق، مستحکم و گزاره‌های باطل، حذف می‌شوند و گزاره‌های احتمالی، همچنان در انتظار آزمون می‌مانند. نمودار زیر فراگرد یک خرده سیستم واقعیت‌یاب را نشان می‌دهد و نحوه برخورد آن با انواع گزاره‌ها را در تصویرپردازی واقع‌گرای انتقادی، مورد نظر قرار می‌دهد:

نمودار ۱: فراگرد داخلی خرده سیستم واقعیت‌یاب در تصویرپردازی واقع‌گرای انتقادی

در این رویکرد، همه گزاره‌ها به سیستم اندیشه‌های صدق و کذب وارد می‌شوند. برخی رد و بایگانی می‌شوند و یا در سیستم جست‌وجوی گزاره‌ها، نگهداری می‌گردند. برخی تأیید می‌شوند و قطعه‌ای از تصاویر آینده را شکل می‌دهند؛ و برخی در حالت احتمال مانده، ضمن مورد اعتنا بودن در طراحی تصویر آینده، همچنان در حالت احتمالی باقی می‌مانند تا در محک آزمون‌های بعدی، به اعتبار یا ابطال برسند.

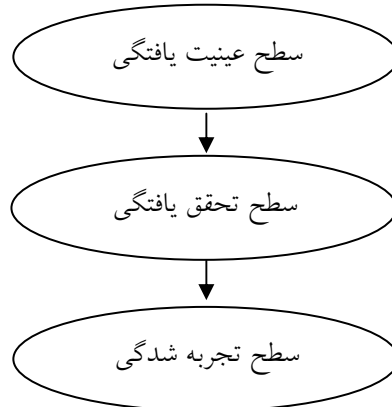
با توجه به این که «واقعیت» در مکتب واقع‌گرایی انتقادی، لایه‌بندی و دارای سطوح گوناگون است، روش‌های آینده‌نگری مبتنی بر سیستم لایه‌ای، بر این مکتب معرفت-شناسی بنا نهاده شده‌اند. رئالیسم انتقادی تلاش می‌کند میان «تبيين» (شرایط عینی) و «تفهم» (معنا در ذهن کنشگران) پل بزند و از تصاویر گوناگون ایجاد شده، رمزگشایی کند (کرلینجر، ۱۳۷۶: ص ۲۹۹).

پیتر آلکس در فصل هفتم کتاب تحولات اخیر در روش‌های آینده‌نگاری، از مجموعه کتاب‌های شبکه‌های پیچیده و سیستم‌های پویا، سه سطح را برای مطالعات آینده‌نگاری معرفی می‌کند:

سطح خرد (Micro-level): در این مرحله، اطلاعات و دانش در دسترس و موجود، ارزیابی و رویدادها و ریشه‌های بروز تغییر، شناسایی می‌شود. در واقع این سطح را می‌توان در رویدادنگاری بر مشاهدات عینی و تجربی مبتنی دانست.

سطح واسط یا میانی (Mezo-level): در این سطح، اطلاعات و دانش موجود در سطح خرد، با بهره‌گیری از آرای نخبگان و ذی‌نفعان، بازخوانی می‌شود و روندها و سازکارهای اساسی مرتبط با مهم‌ترین رویدادهای مرحله قبل، شناسایی می‌گردند. انسان‌ها براساس تصاویری که از واقعیت دارند، عمل می‌کنند، نه براساس خود واقعیت. این رویکرد میانی، به رویکرد شناختی نزدیک است؛ رویکردی که معتقد است رفتارها باید از طریق پردازش اطلاعاتی برگرفته از محرک‌ها بررسی شوند، نه از خود محرک‌ها.

سطح کلان (Macro-Level): در این سطح، همه یافته‌های منطقی دو سطح قبل، به صورت یک سازه پیوسته و کلان بازسازی می‌شود و از این طریق، اصول کلی و قواعد کلان حاکم بر پدیده مورد مطالعه، استخراج می‌گردد و تلاش می‌شود الگوی کلان حاکم بر پدیده‌ها، کشف گردد. این نگاه، مبتنی و منطبق بر شناخت آینده‌ای است که در سطح دوم تبیین شده است. سطح کلان آینده‌نگاری، نشان دهنده تلاش‌های فردی و جمعی، برای یکپارچه‌سازی اطلاعات حاصل از سطح خرد، مطابق ابعاد انتخاب شده در سطح میانی و ارائه اصولی برای تسهیل تصمیم‌گیری است (آلکس، ۲۰۱۳: ص ۳۰۰).

نمودار ۲: سطوح آینده‌نگاری واقع‌گرا

در هستی‌شناسی پیشنهادی بسکار، جهان از «سازکار»ها تشکیل شده است، نه «رخداد»ها. این سازکارها با هم ترکیب می‌شوند و جریان پدیده‌ها را تولید می‌کنند. رخدادها، مقوله‌ای جدا از تجربیات هستند. پس می‌توان جهانی را فرض کرد که در آن، رخدادها وجود دارند؛ اما تجربه‌ای وجود ندارد؛ یعنی رخدادها، امور محقق شده‌ای هستند که ممکن است تجربه بشوند یا نشوند (بسکار، ۲۰۰۸: ص ۳۷). بر اساس این تحلیل، باید میان سه سطح «عینیت‌یافته»، «تحقق‌یافته» و «تجربی» به شرح شکل زیر تمایز قائل شد:

جدول ۱: سه سطح تحلیل واقع‌گرایی انتقادی (بسکار، ۲۰۰۸)

تجربه‌شدگی	تحقق‌یافتگی	عینیت‌یافتگی	
-	-	√	سازکارها
-	√	√	رخداد
√	√	√	تجربه

«علم»، یک فراگرد در حرکت است که سه لایه دارد، نه سه لحظه. پس حرکت میان لایه‌های اول تا سوم است که موضوعیت دارد، نه خود ایستگاه‌های اول، دوم و سوم. حرکت از لایه یک به لایه دو را نمی‌توان قیاسی دانست؛ چون طی آن، هویت‌های جدید وارد می‌شوند (ماسگریو، ۱۹۹۳: ص ۲۸۶). تصویرپردازی واقع‌گرایی انتقادی، راهی برای نفوذ به تصاویر آینده است؛ راهی که در آن چیزی به آینده تحمیل نمی‌شود؛ ولی در رویکردی عدالت‌گرا و مشارکت‌جو و دمکراتیک، انواع سلايق سالم و غیرمزااحم (بر مبنای دانش نسبتاً قطعی) مورد

نظر قرار گرفته، تلاش می‌شود بهترین تصویر مورد رضایت نسبی جمع، حاصل گردد. به نظر می‌رسد این رویکرد، مناسب‌ترین راه رسیدن به تصویری روشن با بهره‌گیری از اصول اعتقادی و دینی درباره آینده موعود با همکاری و همیاری عامه مردم باشد.

مراحل منطقی تصویرپردازی

با توجه به مباحث مطرح شده، اگر بخواهیم با صراحت و آگاهانه، تصویرپردازی را لحاظ کنیم، گام‌های زیر مورد نظر قرار می‌گیرند:

(الف) مشخص کردن جامعه هدف تصویر؛

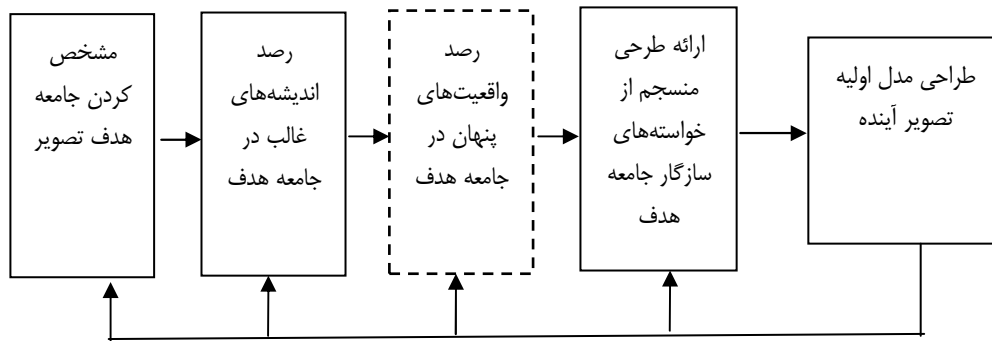
(ب) رصد اندیشه‌های غالب در جامعه هدف؛

(ج) رصد واقعیت‌های پنهان در جامعه هدف؛

(د) ارائه طرحی منسجم از خواسته‌های سازگار جامعه هدف با رویکردی واقع‌گرا؛

(هـ) طراحی مدل اولیه تصویر آینده.

بدین ترتیب، فراگرد زیر مورد نظر قرار می‌گیرد، و در هر بخش، درباره نحوه اجرای مراحل روش تصویرپردازی، برای استخراج تصویر مختصات شهر عدل مهدوی عج به توضیح کوتاهی خواهیم پرداخت:

نمودار ۳: فراگرد تصویرپردازی از آینده

الف) تعیین حدود جامعه هدف

تصویرپردازی از آینده، برای «جامعه هدف» انجام می‌شود؛ جامعه‌ای محدود شده به زمان و مکانی معین. هر چه زوایای گوناگون جامعه هدف، واضح‌تر و روشن‌تر باشد، تصویرپردازی از آینده آن، به‌نحو صحیح‌تر و مطلوب‌تری امکان‌پذیر می‌گردد. از این‌رو، با توجه به موضوع

پژوهش، جامعه هدف تعیین شده، گروهی از نخبگان و پژوهشگران در زمینه پژوهش‌های مهدویت، در ۱۰ سال اخیر انتخاب شدند.

ب) رصد اندیشه‌های غالب جامعه هدف

«جامعه»، بر محور نیاز مردم شکل می‌گیرد؛ مردمی که به جامعه می‌پیوندند، در همه منابع و فرصت‌های آن شریک می‌شوند. افزایش بلوغ و آگاهی و خواست و اراده افراد جامعه، از جمله مهم‌ترین عوامل مؤثر بر طراحی آرمانی جامعه است. همه افراد جامعه، مستقیم و غیرمستقیم در طراحی آرمانی آن مشارکت می‌کنند. حاصل کار این مرحله، معمولاً طراحی یک بسته عملیاتی بزرگ است. جهت آینده‌نگری در این عرصه باید پیش از هر چیز، روندها را شناسایی کرد؛ یعنی الگوی تغییر در داده‌های ثبت شده که با مدهای زودگذر و موقت، که به راحتی پدید آمده و خیلی سریع ناپدید می‌شوند؛ متفاوتند (گوردون، ۲۰۰۸: ص ۹). به علاوه، با شناخت هم‌پوشانی روندها، ارتباط آن‌ها با یکدیگر و رویدادهای قاطع در روش تحلیل روند، سعی می‌شود آثار رویدادهای گوناگون بر ادامه روند کنونی تا آینده مورد بررسی قرار گیرد و روندهای واقعی‌تر، ترسیم شوند. روندپژوهی یا تحلیل روند، یعنی چیدمان منطقی چند رویداد در ذهن تحلیل‌گر؛ به نحوی که نظمی خاص را نمایان سازد (ذوالفقارزاده، ۱۳۹۵: ص ۲۶). در این گام، از روش تصویرپردازی، با توجه به موضوع پژوهش، طراحی تصویر آینده مختصات حکومت عدل مهدوی است. در این مرحله، پس از بررسی‌های انجام شده، روندهای قابل ملاحظه و مورد قبول برای جامعه هدف، بر اساس آیات قرآن حکیم و روایات معتبر، ترسیم شد. در برداشت و تدبر در آیات و روایات سعی بر آن بود تا در حد امکان، مواردی که مضمون مشترک داشتند (چه در آیات و چه در روایات) به منزله و تأکید مورد اول، مطمح نظر قرار گیرند. همچنین قالب کلی دسته‌بندی در سه‌گانه اداری-مدیریتی، سیاسی-اقتصادی و فرهنگی-اجتماعی تحلیل گردید.

جدول ۲: آیات دال بر روابط اجتماعی در عرصه‌های گوناگون جامعه

جدول آیات				
ردیف	آیات	ترجمه	منبع	عرصه مربوطه
۱	يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ بُرْهَانٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُّبِينًا	ای مردم! از جانب پروردگارتان بر شما حجتی آمد و برای شما نوری آشکار نازل کردیم	قرآن کریم نساء: ۱۷۴	فرهنگی
۲	الَّذِينَ آمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ فَقَاتِلُوا أَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِ إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا	آنان که ایمان آورده‌اند، در راه خدا می‌جنگند و آنان که کافر شده‌اند در راه شیطان. پس با هواداران شیطان قتال کنید که مکر شیطان سست است	نساء: ۷۶	سیاسی
۳	وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَّا اسْتَقْبَحْتُمْ مِّن قُوَّةٍ وَمِن رِّبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَأَخْرِينَ مِّن دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِن شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تظَلَمُونَ	و تا آن‌جا که می‌توانید نیرو و اسبان سواری آماده کنید تا دشمنان خدا، و دشمنان خود و جز آن‌ها را که شما نمی‌شناسید و خدا می‌شناسد، بترسانید و آنچه را در راه خدا هزینه می‌کنید، به تمامی به شما بازگردانده شود و به شما ستم نشود	انفال: ۶۰	مدیریتی
۴	إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا	خدا به شما فرمان می‌دهد که امانت‌ها را به صاحبانشان بازگردانید و چون در میان مردم به داوری نشینید، به عدل داوری کنید. خدا شما را چه نیکو پند می‌دهد، هر آینه او شنوا و بیناست	نساء: ۵۸	سیاسی اقتصادی

جدول آیات				
ردیف	آیات	ترجمه	منبع	عرصه مربوطه
۵	صِبْغَةَ اللَّهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً وَتَحْنُ لَهُ عَابِدُونَ	این رنگ خداست و رنگ چه کسی از رنگ خدا بهتر است؟! ما پرستندگان او هستیم	بقره: ۱۳۸	عبادی
۶	لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِن بِاللَّهِ فَقَدْ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى لَأَنْفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ	در دین، هیچ اجباری نیست. هدایت از گمراهی مشخص شده است. پس هر کس که به بت کفر ورزد و به خدای ایمان آورد، به چنان رشته استواری چنگ زده که گسستش نباشد. خدا شنوا و داناست	بقره: ۲۵۶	سیاسی
۷	يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلَاقِيهِ	ای انسان! تو در راه پروردگارت رنج فراوان می‌کشی، پس [پاداش] آن را خواهی دید	انشقاق: ۶	فرهنگی
۸	هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ	او کسی است که پیامبر خود را برای هدایت مردم فرستاد، با دینی درست و بر حق، تا او را بر همه دین‌ها پیروز گرداند؛ هر چند مشرکان را خوش نیاید	توبه: ۳۳	فرهنگی سیاسی
۹	وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزُّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ	و ما در زبور پس از تورات نوشته‌ایم که این زمین را بندگان صالح من به میراث خواهند برد	انبیاء: ۱۰۵	اقتصادی
۱۰	إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُون.	این شریعت شماست؛ شریعتی یگانه و من پروردگار شمایم. مرا پرستید	انبیاء: ۹۲	فرهنگی

جدول آیات				
ردیف	آیات	ترجمه	منبع	عرصه مربوطه
۱۱	لَهُ مَعْقِبَاتٌ مِّن بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِقَوْمٍ سُوءًا فَلَا مَرَدَّ لَهُ وَمَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَالٍ.	آدمی را فرشتگانی است که پیاپی به امر خدا از رو به رو و پشت سرش، می آیند و نگهبانی اش می کنند. خدا چیزی را که از آن مردمی است دگرگون نکند تا آن مردم خود دگرگون شوند. چون خدا برای مردمی بدی خواهد، هیچ چیز مانع او نتواند شد و ایشان را جز خدا هیچ کارسازی نیست	رعد: ۱۱	سیاسی
۱۲	وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُم مِّن بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يُعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَن كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ.	خدا به کسانی از شما که ایمان آورده و کارهای شایسته کرده- اند، وعده داد که در روی زمین جانشین دیگرانشان کند؛ همچنان که مردمی را که پیش از آن ها بودند، جانشین دیگران کرد و دینشان را که خود برایشان پسندیده است، استوار سازد و وحشت آنان را به ایمنی بدل کند. مرا می پرستند و هیچ چیزی را با من شریک نمی کنند و آن ها که از این پس ناسپاسی کنند، فرومایه اند.	نور: ۵۵	سیاسی

جدول آیات				
عرصه مربوطه	منبع	ترجمه	آیات	ردیف
سیاسی	نمل: ۶۲	امام جعفر صادق <small>علیه السلام</small> در روایتی چنین آمده است: این کلام در مورد قائم وارد شده و اوست که هر لحظه خدا را می خواند، برای دفع دشواری و به زودی پروردگار، وی را بر کرسی اقتدار جهانی می نشاند	أَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوءَ	

جدول ۳: روایات دال بر روابط اجتماعی در عرصه های گوناگون جامعه

جدول روایات				
عرصه مربوط	منبع روایات	ترجمه روایات	روایت	ردیف
مدیریتی	الکافی، ج ۱، ص ۵۰۹.	از امام حسن عسکری <small>علیه السلام</small> چنین روایت شده است: همانا خداوند متعال، حجت و خلیفه خود را برای بندگانش الگو و دلیلی روشن قرار داد. همچنین خداوند حجت خود را به تمام لغت ها و اصطلاحات قبایل و اقوام آشنا ساخت. او آنساب همه را می شناسد و از نهایت عمر انسان ها و موجودات و نیز جریان ها و حادثه ها آگاهی کامل دارد و چنانچه این امتیاز وجود نمی داشت، بین حجت خدا و بین دیگران فرقی نبود	قَالَ الْإِمَامُ الْحَسَنُ الْعَسْكَرِيُّ <small>عَلَيْهِ السَّلَامُ</small> إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى بَيَّنَّ حُجَّتَهُ مِنْ سَائِرِ خَلْقِهِ بِكُلِّ شَيْءٍ وَيُعْطِيهِ اللُّغَاتِ وَمَعْرِفَةَ الْأَنْسَابِ وَالْأَجَالِ وَالْحَوَادِثِ وَلَوْلَا ذَلِكَ لَمْ يَكُنْ بَيْنَ الْحُجَّةِ وَالْمَحْجُوجِ فَرْقٌ.	۱

جدول روایات				
ردیف	روایت	ترجمه روایات	منبع روایات	عرصه مربوط
۲	أَفْضَلُ الْعِبَادَةِ بَعْدَ الْمَعْرِفَةِ إِنْتِظَارُ الْفَرْجِ	در روایتی از امام موسی کاظم <small>علیه السلام</small> چنین آمده است: بهترین عبادت، بعد از شناختن خداوند، انتظار فرج و گشایش است	تحف العقول، ص ۴۰۳	فرهنگی
۴	أُبَشِّرُكُمْ بِالْمَهْدِيِّ يُبْعَثُ فِي أُمَّتِي عَلَى إختلافٍ مِنَ النَّاسِ وَ زَلْزَلِ يَمَلَأُ الْأَرْضَ قِسْطاً وَ عَدْلًا كَمَا مُلِئَتْ جَوْرًا وَ ظُلْمًا يَرْضَى عَنْهُ سَاكِنُ السَّمَاءِ وَ سَاكِنُ الْأَرْضِ يَقْسِمُ الْمَالَ صِحاحاً فَقَالَ رَجُلٌ مَا صِحاحاً قَالَ: بالسَّوِيهِ بَيْنَ النَّاسِ	در روایتی از پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> چنین آمده است: شما را مژده به ظهور مهدی <small>علیه السلام</small> می‌دهم، که هنگام اختلاف زیاد و زلزله مردم، قیام کند و زمین را پر از عدل و داد کند؛ چنان که از ظلم و ستم پر شده باشد. ساکنان آسمان و زمین از حکومت او راضی خواهند بود و اموال را میان مردم به طور مساوی قسمت کند	بحارالانوار، ج ۵۱، ص ۸۱	سیاسی
۵	عن امیرالمؤمنین <small>علیه السلام</small> قال: ألا وإن من أدركها منّا يسرى فيها بسراج مئيرٍ و يخذو فيها على مثال الصالحين	در روایتی از امام علی <small>علیه السلام</small> چنین آمده است: بدانید که همانا آن کسی از ما [مهدی <small>علیه السلام</small>] که فتنه‌های آینده را دریابد، با چراغی روشن در آن گام می‌نهد [یعنی، خود دچار فتنه می‌شود و دیگران او را فتنه نمی‌شمارند] و بر سیره و روش صالحان رفتار می‌کند	نهج البلاغه، خ ۱۵۰	مدیریتی سیاسی

جدول روایات				
ردیف	روایت	ترجمه روایات	منبع روایات	عرصه مربوط
۶	قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: الْأُمَّةُ بَعْدِي اثْنَا عَشَرَ عَدَدَ شُهُورِ الْحَوْلِ وَ مِنَّا مَهْدِيٌّ هَذِهِ الْأُمَّةُ لَهُ هَبِيَّةٌ مُوسَى وَ بَهَاءُ عِيسَى وَ حُكْمُ دَاوُدَ وَ صَبْرُ أَيُّوبَ	در روایتی از پیامبر ﷺ چنین آمده است: ائمه بعد از من ۱۲ نفرند؛ به تعداد ماه‌های سال و مهدی این امت از ما است، هبیتی موسی گونه دارد و به زیبایی مانند عیسی علیه السلام است و در حکم مانند داود عمل می‌کند و صبر ایوب دارد.	منتخب الاثر، ج ۱، ص ۵۰	سیاسی
۷	عن ابي جعفر عليه السلام ان الله تبارك و تعالى حيث خلق الخلق ... اخذ الميثاق على اولى العزم، اننى ربكم و محمد رسولى و على امير المؤمنين، و اوصيائه من بعده و لاه امرى و خزان علمى و ان المهدي	در روایتی از امام باقر علیه السلام چنین آمده است: خداوند تبارک و تعالی زمانی که مخلوقات را آفرید ... از پیامبران اولی العزم، پیمان گرفت که من پروردگار شمایم و محمد فرستاده من است و علی و جانشینان بعد از او والیان امر و مخزن علم من هستند [یعنی رهبری علمی و سیاسی به دست آنهاست]، و همانا به وسیله مهدی دینم را یاری می‌کنم و حکومتم را بر پا می‌سازم و از دشمنانم انتقام می‌گیرم و به وسیله او همه را به بندگی خود می‌کشانم، خواه از روی اطاعت باشد و خواه از روی اکراه	اصول کافی، ج ۲، ص ۸	سیاسی

جدول روایات				
ردیف	روایت	ترجمه روایات	منبع روایات	عرصه مربوط
۸	يُخْرِجُ الْمَهْدِيُّ مِنْ وُلْدِي يُصْلِحُ اللَّهُ تَعَالَى أَمْرَهُ فِي لَيْلَةٍ فَيَمْلَأُ الْأَرْضَ عَدْلًا كَمَا مَلَأَتْ جَوْرًا.	در روایتی از پیامبر ﷺ چنین آمده است: مهدی که از فرزندان من است، قیام می‌کند؛ در حالی که خداوند یک شبه، امر قیام او را اصلاح می‌کند. پس زمین را همان‌گونه که پر از ظلم و ستم شده است، پر از عدل و داد می‌کند	اعلام الوری بأعلام الهدی، ص ۳۸۶.	سیاسی
۹	يَخْرِجُ الْمَهْدِيَّ فِي أُمَّتِي يَبْعَثُ اللَّهُ غِيَاثًا لِلنَّاسِ تَنْعِمُ الْأُمَّةُ وَ تَعْيِشُ الْمَاشِيَةَ وَ تُخْرِجُ الْأَرْضَ نَبَاتِهَا وَ يُعْطِي الْمَالَ صَاحِبًا	در روایتی از پیامبر ﷺ چنین آمده است: مهدی میان امت من قیام خواهد کرد و خداوند او را به طور آشکار برای مردم برانگیزد. [در زمان او] مردم در رفاه و چهار پایان، در آسایش باشند، و زمین رویدنی‌های خود را بیرون دهد و او مال را به طور مساوی میان مردم تقسیم کند.	کشف الغمه، ج ۵۲، ص ۴۷۰	سیاسی اقتصادی
۱۰	إِذَا قَامَ الْقَائِمُ عَرَضَ الْإِيْمَانَ عَلَى كُلِّ نَاصِبٍ فَإِنْ دَخَلَ فِيهِ بِحَقِيقَةٍ وَ إِلَّا ضَرَبَ عُنُقَهُ أَوْ يُؤَدِّي الْجَزِيَّةَ كَمَا يُؤَدِّيهَا الْيَوْمَ أَهْلُ الدِّمَّةِ	در روایتی از امام باقر <small>عليه السلام</small> چنین آمده است: زمانی که قائم <small>عليه السلام</small> قیام کند، ایمان را بر هر بت پرستی عرضه می‌کند. پس اگر واقعاً ایمان آورد، او را رها می‌کند و اگر ایمان حقیقی نیاورد، او را به پرداخت جزیه مجبور می‌کند؛ چنان‌که اهل ذمه امروز جزیه می‌دهند	کافی، ج ۲، ص ۲۲۷	مدیریتی سیاسی

جدول روایات				
ردیف	روایت	ترجمه روایات	منبع روایات	عرصه مربوط
۱۱	عَنْ يَمَانَ التَّمَارِ قَالَ: كُنَّا عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ <small>عَلَيْهِ السَّلَامُ</small> جُلُوسًا فَقَالَ لَنَا إِنَّ لِصَاحِبِ هَذَا الْأَمْرِ غَيِّبَةً الْمُتَمَسِّكُ فِيهَا بِدِينِهِ كَالْخَارِطِ لِلْقِتَادِ	در روایتی از امام صادق <small>عَلَيْهِ السَّلَامُ</small> چنین آمده است: همانا برای صاحب الامر غیبتی است، پس هرکسی در دوران او دین خود را حفظ کند، مانند کسی است که خار مگیلان را با دست بتراند.	اصول کافی، ج ۱، ص ۳۳۵	سیاسی
۱۲	تَمَلَّأُ الْأَرْضُ ظُلْمًا وَ جَوْرًا فَيَقُومُ رَجُلٌ مِنْ عِتْرَتِي فَيَمْلَأُهَا قِسْطًا وَ عَدْلًا يَمْلِكُ سَبْعًا أَوْ تِسْعًا	در روایتی از پیامبر <small>صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ</small> چنین آمده است: زمین پر از ظلم و ستم گردد؛ پس مردی از عترت من قیام کند و آن را پر از عدل و داد گرداند و هفت یا نه سال سلطنت کند.	بحارالانوار، ج ۵۱، ص ۷۸ و کشف الغمه، ج ۲، ص ۴۶۸.	مدیریتی سیاسی
۱۳	لَا تَنْقُضِي السَّاعَةَ حَتَّى يَمْلِكَ الْأَرْضَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ بَيْتِي يَمْلَأُ الْأَرْضَ عَدْلًا كَمَا مُلِئَتْ قَبْلَهُ جَوْرًا يَمْلِكُ سَبْعَ سِنِينَ	در روایتی از پیامبر <small>صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ</small> آمده است: قیامت منقضی نخواهد شد تا این که مردی از اهل بیت من به سلطنت رسد و او زمین را پر از عدل و داد کند؛ چنان که پر از ظلم شده باشد و مدت سلطنت ایشان هفت سال است.	کشف الغمه، ج ۲، ص ۴۶۸	سیاسی

جدول روایات				
ردیف	روایت	ترجمه روایات	منبع روایات	عرصه مربوط
۱۴	طوبی لِمَنْ أَدْرَكَ قَائِمَ أَهْلِ بَيْتِي وَهُوَ مُقْتَدٍ بِهِ قَبْلَ قِيَامِهِ، يَأْتِمُّ بِهِ وَبِأَمَّةِ الْهُدَى مِنْ قَبْلِهِ، وَيَبْرَأُ إِلَى اللَّهِ عِزُّ وَجَلُّ مِنْ عَدُوِّهِمْ، أَوْلِيكَ رُفَقَائِي وَأَكْرَمُ أُمَّتِي عَلَيَّ	در روایتی از پیامبر ﷺ آمده است: خوشا به حال کسی که زمان قائم ﷺ را درک کند؛ در حالی که قبل از قیامش از او پیروی می‌کرده، به او و ائمه هدا قبل از او متمسک شده و از دشمنانشان، به سوی خداوند بیزار جسته است. آن‌ها دوستان من و کریم‌ترین افراد امت من هستند	بحارالانوار، ج ۵۱، ص ۷۲	فرهنگی
۱۵	إِذَا قَامَ الْقَائِمُ لَا يَبْقَى أَرْضٌ إِلَّا نُودِيَ فِيهَا شَهَادَةً أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنْ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ	در روایتی از امام باقر علیهما السلام چنین آمده است: زمانی که قائم ﷺ قیام کند، هیچ سرزمینی نمی‌ماند، مگر این که ندای شهادتین: لا اله الا الله و محمد رسول الله در آن طنین افکند	بحارالانوار، ج ۵۲، ص ۳۴۰	سیاسی فرهنگی
۱۶	كَأَنِّي أَنْظَرُ إِلَى شَيْعَتِنَا بِمَسْجِدِ الْكُوفَةِ، قَدْ ضَرَبُوا الْفَسَاطِيطَ يُعَلِّمُونَ النَّاسَ الْقُرْآنَ كَمَا أَنْزَلَ	در روایتی از امام علی علیهما السلام چنین آمده است: و شیعیان ما، اهل بیت علیهما السلام را می‌بینم که در مسجد کوفه گرد آمده و در خیمه‌هایی برافراشته‌اند و در آن‌ها قرآن را آن چنان که نازل شده است، به مردم یاد می‌دهند	الغیبة نعمانی، ص ۳۱۸.	سیاسی
۱۷	يُطَهِّرُ اللَّهُ (عَزَّوَجَلَّ) لَهُ كُنُوزَ الْأَرْضِ وَ مَعَادِنَهَا	در روایتی از پیامبر ﷺ آمده است: خداوند، گنج‌های زمین و معادن آن را برای امام مهدی ﷺ ظاهر خواهد کرد	کمال‌الدین و تمام النعمه، ج ۲، ص ۳۹۴.	اقتصادی

ج) رصد واقعیت‌های موجود

کار اصلی این مرحله، «رصد» تحولات داخلی و خارجی سیستم، برای بهینه‌سازی منافع در هر وضعیت محتمل است. در این مرحله از گام‌های تصویربرداری، می‌توان از روش «دیده-بانی»، به‌عنوان فراگرد که به رصد این مرحله کمک می‌کند نام برد. «دیده‌بانی» فعالیتی مستمر است که ناظر بر مسئله‌ای معین و براساس شاخص‌هایی ویژه عوامل و عناصر محیط (واقعیت‌های موجود در رفتار جامعه هدف) را شناسایی می‌کند. سیستم دیده‌بانی، می‌کوشد با پویش و پایش آخرین تحولات و پیشرفت‌ها و علایم ضعیف‌تغییر، احتمال غافلگیری سازمان را در برابر تغییرات و تحولات کاهش دهد. دیده‌بانی به کشف ارتباط درونی اطلاعات محیطی در حوزه رویدادها و روندها می‌پردازد؛ روندهایی که ممکن است. بالقوه بر جریان تصمیم‌گیری سازمان تأثیر بگذارند (منزوی و همکاران، ۱۳۸۸: ص ۵۰). در این گام، از همان عوامل بالفعل در نظریه واقع‌گرایی انتقادی استفاده می‌شود. در این پژوهش، واقعیت‌های موجود، همان استنباط‌هایی هستند که جامعه هدف (نخبگان حوزه مهدویت)، درباره مختصات حکومت مهدوی علیه السلام در آثار و نوشته‌های خود به آن‌ها اشاره کرده‌اند و ما بعد از بررسی‌های فراوان و توجه به تکراری نبودن موارد یاد شده توسط نخبگان و صاحب‌نظران این حوزه، در قالب جدول زیر، آن‌ها را طبقه‌بندی کرده‌ایم:

جدول ۴: آراء و دیدگاه‌های خبرگان مهدویت درباره مختصات حکومت مهدوی علیه السلام

ردیف	آراء و نظرات نخبگان و صاحب‌نظران حوزه مهدویت	مختصات حکومت مهدوی <small>علیه السلام</small>
۱	نزول ارزاق و نعمت‌ها از آسمان و و نمایان شدن نعمت‌های زمین	سیاسی-اقتصادی
۲	کامل کردن علوم	اداری-مدیریتی
۳	ارث زمین به اولیای خدا	سیاسی-اقتصادی
۴	وسعت دیداری و شنیداری مؤمنان	اداری-مدیریتی
۵	احیای بندگان و شهرها	سیاسی-اقتصادی
۶	همنشینی ملائک با مؤمنان	فرهنگی-اجتماعی
۷	برقراری امنیت به‌منظور عبودیت خدا	سیاسی-اقتصادی
۸	حکومت صالحان	سیاسی-اقتصادی
۹	عدالت ورزی نسبت به همه بندگان؛ چه نیکوکار و چه بدکردار	سیاسی
۱۰	بازگرداندن همه حق‌ها به صاحبانش	اداری-مدیریتی

ردیف	آراء و نظرات نخبگان و صاحب‌نظران حوزه مهدویت	مختصات حکومت مهدوی ﷺ
۱۱	یافت نشدن فرد محتاج صدقه	سیاسی-اقتصادی
۱۲	اقامه همه سنت‌ها	فرهنگی-اجتماعی
۱۳	از میان بردن همه بدعت‌ها	فرهنگی-اجتماعی
۱۴	به صحنه آوردن همه کتاب‌های آسمانی	فرهنگی-اجتماعی
۱۵	حکم کردن بین همه مردم بر اساس کتاب آسمانی مورد پذیرش	اداری-مدیریتی
۱۶	فراوان شدن دام و احشام	سیاسی-اقتصادی
۱۷	گرد آوردن همه دارایی‌های آشکار و نهان زمین نزد او	سیاسی-اقتصادی
۱۸	پذیرش اسلام از سوی همگان	فرهنگی-اجتماعی
۱۹	بزرگی یافتن منزلت امت	اداری-مدیریتی
۲۰	فراهم آمدن امکان دیدن یکدیگر با وجود بعد مسافت	اداری-مدیریتی
۲۱	امنیت یافتن راه‌ها	سیاسی-اقتصادی

د) ارائه طرحی منسجم درباره خواسته‌های سازگار جامعه هدف با رویکردی واقع‌گرا

واقعیت‌های متن پژوهش، آیات و روایات، باید در شمار ملاحظات فنی بحث، مورد نظر قرار گیرند. همچنین در باب خواسته‌های جامعه هدف (آثار و ملاحظات نخبگان حوزه مهدویت) و ملاحظات انسانی، می‌توان گفت تحقق خواسته‌های انسانی، بدون توجه به ملاحظات فنی محیط ممکن نیست. بنابراین، در تصویرپردازی از آینده، باید به‌گونه‌ای عمل کرد که همواره میان ملاحظات انسانی و فنی، وضعیت تعادلی متناسب برقرار بماند. با توجه به مفروضات پایه‌ای، معرفت‌شناسی واقع‌گرایی انتقادی و انگاره‌ای جهان لایه‌بندی شده، در این مرحله از پژوهش، از تحلیل لایه‌ای واقع‌گرایی انتقادی استفاده شد. سطوح مورد بررسی عبارتند از:

سطح اول: سطح خرد (Micro-level): «رویدادنگاری مبتنی بر مشاهدات عینی و تجربی» که در بحث ما بر اساس بررسی آیات و روایات در این حوزه مورد توجه قرار گرفت. سطح دوم: میانی (Mezo-level): «بهره‌گیری از آرای نخبگان و ذی‌نفعان در بازخوانی» که در بحث ما در قالب بررسی آرا و دیدگاه‌های خبرگان درباره مختصات حکومت مهدوی ﷺ و نحوه انعکاس در آثار آن‌ها، مطرح می‌گردد.

سطح سوم: سطح کلان (Macro-Level): «همه یافته‌های منطقی دو سطح قبل، به

صورت یک سازه پیوسته و کلان منسجم می‌گردند و اصول کلی و قواعد کلان حاکم بر پدیده مورد مطالعه، استخراج می‌شود و در جهت کشف الگوی کلان حاکم بر پدیده تلاش می‌شود» (آلکس، ۲۰۱۳: ص ۳۰۰). نکته اصلی در این گام، بررسی و تحلیل اطلاعات به دست آمده از دو مرحله قبلی و تجمیع آن‌هاست. این یافته‌ها در جدول ۵ ارائه شده‌اند:

جدول ۵: طرح رویکرد واقع‌گرایی از مختصات اداری-مدیریتی

منابع اخذ	عینیت یافتگی	تحقق یافتگی	تجربه‌شدگی	عرصه مربوط
آیات و روایات	آیات مرتبط	-----	-----	
	روایات مرتبط			
رخدادها: آرا و دیدگاه‌های نخبگان و اندیشمندان مهدویت		آرا و دیدگاه‌های خبرگان مهدویت درباره مختصات حکومت مهدوی <small>عج</small>	-----	مختصات اداری-مدیریتی
سازکارهای	-----	-----	تجمیع عقل‌ها و ایجاد تمرکز علمی روند توانبخشی همگانی بودن توسعه انسان‌سازی بهبود اعتماد‌سازی فتنه زدایی تقسیم عادلانه ثروت‌ها و امکانات رشد و بلوغ انسان‌هایی آگاه و فداکار استقرار عدل و قسط در همه ابعاد حاکمیت قانون و برابری همگان در برابر آن	مختصات اداری-مدیریتی

منابع اخذ	عینیت یافتگی	تحقق یافتگی	تجربه شدگی	عرصه مربوط
			حفظ و توسعه محیط زیست پیشرفت علم و دانش اجرای عدالت توزیع ثروت‌ها به صورت عادلانه	
			آشکار شدن همه گنج‌ها و ذخایر و برکات زمین تناسب در رشد عناصر توسعه ایجاد جامعه جهانی ایجاد توسعه پایدار توسعه رفاه و آسایش عمومی استقرار حکومت واحد جهانی شکوفایی اقتصادی در عصر ظهور. برخورد قاطع با بدعت‌طلبان. رسالت جهانی برای گسترش عدل و ریشه‌کنی ظلم جهانی ساختن توحید استحکام امنیت	مختصات سیاسی- اقتصادی
			ترویج فرهنگ شایسته- سالاری و فرهنگ حق مداری اخلاق اسلامی به جامعه جهانی عرضه می‌گردد توسعه فرهنگی انجام می- پذیرد نظام‌های ملی و قومی در هم تافته می‌شوند قسط و عدالت اجتماعی،	مختصات فرهنگی- اجتماعی

منابع اخذ	عینیت یافتگی	تحقق یافتگی	تجربه شدگی	عرصه مربوط
			تحقق می‌یابد اسلام به عنوان دین واحد شناخته می‌شود احیا کردن کلمه الله ایجاد هنجارهای جدید براساس آیات قرآن	

هـ) طراحی مدل خام تصویر آینده

بعد از طی همه مراحل قبل، امکان «طراحی خام» و ایده اولیه تصویر آینده فراهم می‌شود. این تصویر براساس ملاحظات فنی و احساسی، با ملاحظه واقعیت‌های موجود و در حال پدیدآیی تدوین می‌شود. این تصویر، مدل خام و اولیه تلقی می‌شود و ویژگی بارز آن، «واقع-گرایی» است؛ زیرا امکان تحقق را به مثابه یک اصل مهم، همواره مورد نظر قرار می‌دهد. در این مرحله، باید ضمن پرهیز از وهم‌پردازی‌های بدبینانه ناشی از اعتقاد به نظریه توطئه یا ساده‌اندیشی‌های خوشبینانه؛ در پرتو رویکرد واقع‌نگرانه، تصویرپردازی‌های مذکور را بر اساس معیارها و اصول روش‌شناختی نظریه‌پردازی، چون استلزام منطقی، رعایت شرایط انتاج، آزمون‌پذیری و ابطال‌پذیری، توسعه داد. بر همین اساس، می‌توان تصاویر زیر را از مختصات شهر عدل مهدوی عج بیان کرد:

۱. تصویر مختصات اداری - مدیریتی

«کارگزاران» یکی از ارکان مهم حکومت هستند. وقتی مسئولان حکومتی، افرادی شایسته باشند، کار دولت و ملت به سامان خواهد رسید و دستیابی به اهداف حکومت، آسان‌تر خواهد بود. حضرت مهدی عج به‌منزله رئیس حکومت جهانی، برای مناطق گوناگون عالم، حاکمانی از میان بهترین یاوران خود بر می‌گزیند. آن‌ها همه ویژگی‌های یک حاکم اسلامی را از قبیل دانش مدیریت، تعهد و پاکی در نیت و عمل و شجاعت در تصمیم‌گیری، دارا هستند. با این حال، شخص امام، به‌منزله فرمانروای بزرگ جهان، به طور مداوم عملکرد حاکمان را زیر نظر دارد و با شدت و دقت و بدون چشم‌پوشی، عملکرد آن‌ها را تحت حسابرسی قرار می‌دهد. شاخص‌های این تصویر را می‌توان در موارد زیر خلاصه کرد:

- الف) تجميع عقلها و ايجاد تمرکز علمی؛
 ب) روند توانبخشی، همگانی خواهد بود و با این روند، همه ظرفیتها در جهان آفرینش کشف می‌شود؛
 ج) توسعه انسان‌سازی؛
 د) بهبود اعتمادسازی؛
 ه) فتنه‌زدایی؛
 و) تقسیم عادلانه ثروتها و امکانات؛
 ز) رشد و بلوغ انسان‌هایی آگاه و فداکار؛
 ح) استقرار عدل و قسط در همه ابعاد؛
 ط) حاکمیت قانون و برابری همگان در برابر آن؛
 ی) حفظ و توسعه محیط زیست؛
 ک) پیشرفت علم و دانش؛
 ل) اجرای عدالت؛
 م) توزیع ثروتها به صورت عادلانه.

۲. تصویر مختصات سیاسی - مالی

از بعد سیاسی، در طول تاریخ پیوسته شاهد شکست مکتب‌ها و حکومت‌های گوناگون در صحنه جهانی بوده‌ایم. سالیان دراز دو ایده غالب «کاپیتالیسم» (نماینده اندیشه لیبرال دموکراسی غرب) و «کمونیسم» (نماینده سوسیالیسم)، بر افکار و اندیشه‌های سیاسی جهان معاصر، حاکم بودند. امروزه گویا بشر از همه مکتب‌ها و ایدئولوژی‌ها ناامید شده در جست‌وجوی اندیشه‌ای برتر است. مختصات شهر عدل مهدوی علیه السلام در امتداد این رویکرد طراحی و تصویرپردازی می‌شود. باور به مهدویت، اندیشه‌ای جهانی است و این اندیشه، برای جهان و اداره آن، طرح و برنامه دارد. مهدویت در عرصه حکومت، دارای اهداف بلند و ارزشی است و می‌توان آن را برای حکومت دینی، به عنوان طرحی راهبردی تلقی کرد. اگر مهدویت به خوبی تبیین شود، حرکت‌های اصلاحی بر سراسر جهان تأثیر می‌گذارد. روش امام مهدی علیه السلام در امور اقتصادی حکومت نیز بر مبنای استقرار برابری و مساوات قرار دارد. این همان روش پسندیده‌ای است که در زمان پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم وجود داشت. از شاخصه‌های شیوه اقتصادی حکمرانی امام آن

است که در جهت رفع نیازهای مادی و ایجاد رفاه معقول برای زندگی همه افراد، اموال فراوانی به مردم بخشیده می‌شود و هر نیازمندی که در حاکمیت وی چیزی طلب می‌کند، به آن می‌رسد بلکه اصولاً در حاکمیت آن حضرت نیازمندی یافت نمی‌شود. مؤلفه‌های این حاکمیت عبارتند از:

الف) تناسب در رشد عناصر توسعه؛

ب) ایجاد جامعه جهانی؛

ج) ایجاد توسعه پایدار؛

د) ایجاد رفاه و آسایش عمومی؛

ه) استقرار حکومت واحد جهانی؛

و) شکوفایی اقتصادی در عصر ظهور؛

ز) برخورد قاطع با هر کس که بخواهد مقررات را دستمایه رسیدن به هدف‌های خود قرار دهد؛

ح) حکومت مهدوی علیه السلام برای گسترش عدل و ریشه کنی ظلم رسالت جهانی دارد؛

ط) زمینه سازی برای پرستش حق و جهانی ساختن توحید؛

ی) مبارزه با انواع ظلم و استحکام امنیت.

۳. تصویر مختصات فرهنگی - اجتماعی

بر اساس نگرش اندیشه‌ورزان اسلامی، عوامل اصلی تغییرات و دگرگونی‌ها، پیش از آن که ساختارها و نهادهای حکومتی باشند، عوامل فرهنگی است و تحت تأثیر خواست و اراده خود انسان شکل می‌گیرد. آن دسته از تغییرات اجتماعی که سرچشمه‌ای الهی دارند، با اتکا به باورها و اعتقادات الهی و آسمانی شکل می‌گیرند و شرایط خارجی بر آن‌ها تأثیر ندارد؛ هر چند از جنبه اجرایی، به عوامل بیرونی متکی بوده، با قواعد و مقررات ناظر بر موفقیت در جهان واقع سر و کار دارند.

گویا سنت تغییرناپذیر الهی، بر این مهم استوار است که اجرا و ایجاد تغییرات اصلاحی، با ملاحظه به عوامل خارجی، فضای مناسب و جو عمومی انجام پذیرد (صدر، ۱۳۸۲: ص ۱۰۶). بنابراین، از دیدگاه شیعه، هر چند ظهور منجی‌باوری از باورهایی است که سرچشمه‌ای الهی دارند؛ تحقق آن به تلاش و بلوغ عامه مردم منوط است. بنابراین، برای

تحقق شهر عدل باید موارد زیر تحقق یابند:

الف) فرهنگ شایسته‌سالاری و فرهنگ حق‌مداری حاکمیت یابد؛

ب) اخلاق اسلامی به جامعه جهانی عرضه گردد؛

ج) توسعه فرهنگی، متناسب با فطرت و نهاد انسان‌ها و کوشش در جهت بازگرداندن آنان به جایگاه اصیل انسانی خود انجام پذیرد؛

د) قسط و عدالت اجتماعی تحقق یابد؛

ه) اسلام به عنوان دین واحد شناخته شود؛

و) «کلمة الله» شناخته شود و اعتلا یابد؛

ز) هنجارهای جدید، براساس قرآن و رهنمودهای اسلام، تفسیر و جایگزین سنت‌ها و هنجارهای جاهلی گردند.

نتیجه‌گیری

در پرتو حاکمیت جهانی امام زمان علیه السلام، جامعه بشری به بهترین شیوه اداره می‌شود. بشر راه رشد و کمال را طی می‌کند و آرزوی دیرینه همه پیامبران و امامان برآورده می‌گردد. به جای جنگ و ظلم و ستم در بین مردم، روابطی صمیمی و صلح و آشتی برقرار می‌شود و جامعه انسانی تابع اصول والا و ارزش‌ها متعالی می‌شود. احکام عدل اسلامی احیا شده، با گسترش آن‌ها، حقایق بیکران قرآن آشکار می‌شود. در واقع، از آثار عدالت فراگیر مهدوی، آن است که حقوق بر باد رفته مردم از ستمگران بازستانده می‌شود؛ امکان رشد و تعالی و آموزش برای همه افراد و همه قشرها فراهم می‌گردد؛ در جامعه امن مهدوی، قانون حاکم می‌شود؛ میان انسان و طبیعت آشتی برقرار می‌گردد و در مجموع می‌توان گفت که جامعه عدل برپا می‌شود. به طور کلی، گویا در متون دینی، در تبیین ویژگی‌های جهان آخرت و تصویرپردازی از آخرالزمان تعمّدی وجود دارد. توجه شود که اگر اراده خداوند بر این تعلق می‌گرفت که خبری از آینده مطرح نشود، قطعاً این کار را می‌کرد؛ ولی اکنون بنا بر اراده قاهر الاهی، موضوع معاد که ماهیتی آینده‌نگرانه دارد، یکی از ارکان اصلی و اعتقادی دین بوده، بخش مهمی از آیات و روایات، به دو آینده محتوم دنیوی (مهدویت) و اخروی (معاد) اشاره دارند. بنابراین، آینده‌پژوهان و رهبران بزرگ می‌توانند در پرتو همین رویکرد، پیشاپیش آرمان‌های مطلوب و مورد انتظار خویش را ترسیم کرده، تصویرپردازی کنند. آن گاه افراد و جوامع را به

سوی تصاویر برتر خود سوق داده و موجب حرکت‌های اجتماعی سازنده گردند. بنابراین، اتخاذ رویکرد واقع‌گرایی انتقادی برای تصویرپردازی از آینده، بر اساس مختصات حکومت عدل مهدوی علیه السلام دارای پیشینه در آیات الاهی و معصومان است. در این پژوهش با هدف تصویرپردازی واقع‌گرا از آینده، تلاش شده است حتی‌المقدور، روایت سالم‌تر و دقیق‌تری از مختصات حکومت امام مهدی علیه السلام ارائه گردد.

منابع

- قرآن کریم.
نهج البلاغه.
۱. اربلی، علی بن عیسی (۱۳۸۱ق). *کشف الغمة فی معرفة الاثمه*، بیروت، چاپ مکتبه بنی هاشمی.
 ۲. مجلسی، محمدتقی (۱۴۰۴ق). *بحار الانوار*، بیروت، موسسه الوفاء.
 ۳. بیاضی، علی (۱۳۸۴ق). *الصراط المستقیم*، نجف، المکتبه الحیدریه.
 ۴. پورعزت، علی اصغر (۱۳۸۲). *تصویرپردازی از آینده: استراتژی اقدام در سیستم های اجتماعی*، تهران، *سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی*، انتشارات سخن سمت.
 ۵. _____ (زمستان ۱۳۸۷). «گذار از حصارهای شیشه ای معرفت شناسی با تأکید بر الزامات زبان شناختی»، فصلنامه مطالعات میان رشته ای در علوم انسانی، سال اول، شماره ۱.
 ۶. _____ (۱۳۸۹). *مدیریت قرآن کریم*، تهران، انتشارات اسوه.
 ۷. حرانی، ابن شعبه (۱۳۶۳). *تحف العقول عن آل الرسول ﷺ*، قم، چاپ علی اکبر غفاری.
 ۸. رضایان قیه باشی، احد و علی اصغر پورعزت (پاییز ۱۳۹۷). «ساخت اجتماعی آینده، در پرتو مطالعات میان رشته ای»، فصلنامه مطالعات میان رشته ای در علوم انسانی، تهران، پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
 ۹. ذوالفقارزاده کرمانی، محمدمهدی (۱۳۹۵). «آینده نگری جریان اربعین: مبانی معرفتی، پرسش های اساسی و روزه های پاسخ دهی»، کوفه، کنگره عهد مع الحسین ع.
 ۱۰. صافی گلپایگانی، لطف الله (۱۴۱۹ق). *منتخب الاثر*، قم، مؤسسه سیده المعصومه.
 ۱۱. صدر، سید محمدباقر (۱۳۸۲). *رهبری بر فراز قرن ها (گفت و گو درباره امام مهدی ع)*، تحقیق: عبدالجبار شراره، مترجم: مصطفی شفیع، تهران، انتشارات موعود.
 ۱۲. قائمی نیا، علیرضا (تابستان ۱۳۸۲). «دو نوع رئالیسم: خام و انتقادی»، فصلنامه ذهن، قم، شماره ۱۴.
 ۱۳. کارگر، رحیم (بهار ۱۳۸۹). «آینده پژوهی قرآنی و جایگاه مهدویت در آن»، *انتظار موعود*، قم، شماره ۳۲.
 ۱۴. کرلینجر، فردان (۱۳۷۶). *مبانی پژوهش در علوم رفتاری*، مترجم: حسن پاشا شریفی و جعفر نجفی زند، تهران، انتشارات آوای نور.
 ۱۵. کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۷۲). *اصول کافی*، مترجم: محمدباقر کمره ای، تهران، انتشارات اسوه.
 ۱۶. _____ (۱۳۶۴). *روضه کافی*، مترجم: رسول هاشم، تهران، ناشر حوزه علمیه اسلامی.

۱۷. گودرزی، غلامرضا (تابستان و پاییز ۱۳۸۴). «تصمیم‌گیری بر مبنای چشم‌انداز موعودگرا، الگویی در حوزه سیاست‌گذاری عمومی»، فصلنامه کمال مدیریت، تهران، شماره ۶ و ۷.
۱۸. منزوی، مسعود، و دیگران (۱۳۸۸). *آینده‌پژوهی؛ مفاهیم، روش‌ها، تهران، مرکز آینده‌پژوهی علوم و فناوری دفاعی - مؤسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی.*
۱۹. مولکی، مایکل (۱۳۸۹). *جامعه‌شناسی معرفت علمی*، مترجم: حسین کچوئیان، تهران، نشر نی.
۲۰. یزدی حائری، علی (۱۴۲۲ق). *الإنزام الناصب فی إثبات الحجة الغائب*، بیروت، مؤسسة الاعلمی.
21. Bhaskar, Roy , 2008, *A Realist Theory of Science*. London: Routledge
22. Bell, D. (2004). *Cyberculture: The key concepts*. Psychology Press.
23. Dator, James (1996) *Futures Studies as Applied Knowledge*, New Thinking for a New Millennium: ed. R. Slaughter, London: Routledge
24. Der Derian J, (2009), *Yirtuou War: Mapping the Military- Industrial-media Entertainment Network*. London: Routledge. Boulder, CO: Westview Press.
25. Gordon, A. 2008. *Future savvy: identifying trends to make better decisions, manage uncertainty, and profit from change*. AMACOM Div American Mgmt Assn.
26. Hoyle, John (1995). *Leadership and Futuring: Making Visions Happen*. Thousand Oaks: Corwin Press
27. Mugrave, Alan. (1993). *Common Sense, Science and Scepticism* Cambridge: Cambridge University Press
28. Péter Alács, (2013). *Recent Developments in Foresight Methodologies*, Complex Networks and Dynamic Systems 1, Chapter 7 Micro-Meso-Macro: From the Heritage of the Oracle to Foresight DOI
29. Pourezzat, Ali Asghar; Mollae, Abdolazim; Firouzabadi, Morteza, 2008; "Building the future: Undertaking proactive strategy for national outlook", *Futures: the journal of policy, planning and futures studies*, Vol. 40, PP. 893 - 887

